

Юрій МИЦИК

З джерел архіву Замоїських до історії України і Молдавії XVI—XVII ст.

Хоча в нинішній незалежній Українській державі відбувається стрімкий ріст зацікавленості науковців історичним минулим нашої Батьківщини, однак даний процес охопив далеко не всі періоди і проблеми української історії. До таких можна віднести й історію взаємовідносин України з її сусідами на півдні та південному заході у 15—18 ст., тобто з Османською імперією і її тогочасними васалами — Молдавією, Валахією, Трансильванією (Семигородом), Кримським ханством та ногайськими ордами. Враховуючи це, ми прагнемо увести до наукового обігу хоча б частину тих важливих документів, котрі нам вдалося виявити у польських архівах, в т. ч. й фондів “Архів Замоїських” АГАД (Архіву Головного Актів Давніх у Варшаві). Звернення до цього фонду вже покоління істориків різних держав не є випадковим. Родоначальник слави магнатського роду Замоїських Ян посідав у останній третині 16 — на початку 17 ст. ключові посади у Речі Посполитій (звичайно після короля), а саме — посади великого гетьмана коронного та великого канцлера коронного. Протягом тривалого часу він міцно тримав у своїх руках важелі державної політики Речі Посполитої і через його руки проходила найважливіша дипломатична і військова кореспонденція. Особливо це стосується періоду австро-турецької війни 1593—1606 рр., у котру була заангажована Річ Посполита, яка прагнула посилити свої впливи у Молдавії, посадивши там на престол когось із династії Могил, в першу чергу Єремію (господар Молдавії у 1595—1600, 1601—1606 рр.) та Симеона (господар Молдавії у 1606—1607 рр., господар Валахії у 1600—1602 рр.). Останній був, до речі, батьком київського митрополита, св. Петра Могили. Дуже важливою є і та частина архіву Замоїських, що відляглася там пізніше внас-

лідок діяльності сина Яна Замоїського — Томаша, який був київським каштеляном. Величезний за обсягом архів Замоїських зберігається переважно в АГАД, але й досі він не вповні описаний, не кажучи навіть про його публікацію. Між тим, там знаходиться дуже багато цінних матеріалів, які стосуються історії України, в тому числі і Запорозької Січі. Досить назвати збірник оригіналів та копій універсалів і листів гетьманів України та війська Запорозького XVI—XVII ст. (№ 3036). Цей збірник вже досить добре відомий українським дослідникам, котрі видрукували більшу частину його матеріалів, а частково увели до наукового обігу і недруковану його частину. Однак поза увагою дослідників залишаються й досі ті збірники, в котрих зібрані документи про турецькі, кримські, молдавські, валаські та ін. справи, серед яких трапляються часом дуже важливі свідчення, які стосуються української історії. Можна вказати наприклад на збірник № 150 з фонду “архів Замоїських” АГАД, де зберігається близько 30 листів молдавського господаря Арона, писаних у 1594—1595 рр. до Яна Замоїського і в котрих йшлося про молдавсько-кримські справи.

Не маючи змоги охопити весь цей багатющий матеріал, зупинимося лише на двох збірниках документів. У першому з них (№ 3048) вміщені виключно універсали й листи (листів значно менше порівняно з універсалами) королів Речі Посполитої Сигізмунда III та Владислава IV. Тут йдеться між іншим і про повстання під проводом К. Косинського та С. Наливайка у 1591—1596 рр., про боротьбу запорозьких козаків проти Османської імперії, про міжконфесійні відносини в Західній Україні. Є дані і про перебування в Україні Лжедимитрія I, про мобілізацію в Речі Посполитій військ для війни у Франції

проти іспанської армії. Відзначимо, що пізніше (у 1645 р.) запорозькі загоны, у складі яких буде і Богдан Хмельницький, будуть битися під стінами Кале (у Північній Франції). Є дані, які зразу ж можна віднести до своєрідних сенсацій, як от про спробу Владислава IV використати для боротьби проти Османської імперії та ординців війська з найманців-циган.

Ще багатшими за формою та змістом є матеріали збірника № 3028, який має красномовний заголовок “Молдавія і Валахія” (“Moldavia: Multany”). На його 190 сторінках вміщено 82 листи, писаних головним чином польською, зрідка — латиною, українською та османською мовами. (Османська мова — умовна назва ділової мови, яка вживалася в канцеляріях Османської імперії, включно з Кримським ханством.) Деякі листи подані в оригіналах, деякі — в копіях, причому інколи таких копій подано дві. Матеріали збірника № 3028 охоплюють 1576—1684 рр., але явно домінують ті, що були створені у 1590—1602 рр., тобто в період підготовки та проведення австро-турецької війни, про яку вже йшлося. На ці 12 років припадає 62 листи, в т. ч. на 1598 р.— 6, на 1599 р.— 13, 1600 р.— 18 листів. Інші періоди представлені набагато гірше: 1576—1578 рр.— 3 листи, 1628—1667 рр.— 6 (по одному листу на десятиріччя), на 1675—1676 рр.— по 2 листи, а на 1681 і 1684 рр.— по одному. Ще кілька листів не мають датування, але їх очевидно треба віднести до рубежу XVI—XVII ст.

Серед авторів листів бачимо насамперед господарів Молдавії, менше — Валахії. Першість тут належить Єремії Могилі, листи якого представлені у збірнику найповніше (17 листів), далі йде Михайл Хоробрий, господар Молдавії і Валахії на рубежі XVI—XVII ст.— 6 листів. Є тут і листи Симеона Могилі, Мирона Барнавського, Петра, Аарона та ін. господарів, а також ряду високопоставлених членів уряду Молдавії та Валахії (великі логофети, великі ворники, пиркалаби Сучави й Сорок, тощо). Унікальним є, наприклад, лист-автограф знаменитого літописця Мирона Костина, що обіймав посаду великого логофета Молдавії. Його лист до короля Речі Посполитої Яна III Собеського наводимо нижче повністю. Серед авторів листів збірника бачимо, хоч і в меншості, сусідніх монархів (Ян-Казимир, король Речі Посполитої; кримський хан), представників армії державного апарату та дипломатичного корпусу Речі Посполитої (Ян Потоцький, кам'янецький староста; М. Собеський, Никодим Коссаковський), Османської імперії (Абази-паша), Кримського ханства (Капиджи-ага) та ін. Один з листів був писаний гетьманом Правобережної України у 1684—1689 рр. Андрієм Могилою, але оскільки його текст по-

даний нами до іншої публікації разом з усіма іншими листами цього українського гетьмана, то тут не будемо торкатися даного питання.

Адресатами листів виступають насамперед королі Речі Посполитої (Стефан Баторій, Сигізмунд III, Ян III Собеський), коронні гетьмани Ян Собеський, С. Конєцпольський, С. Жолкевський, кам'янецький староста Я. Потоцький, самбірський бурмистр, інколи представники вищого католицького духовенства, як от холмський біскуп. Є тут листи, адресовані господарям Молдавії, Валахії, Трансильванії, є навіть і лист до гетьмана Війська Запорозького, очевидно до Григорія Лободи. Його написав молдавський господар Аарон 27/17.5.1595 р., повідомляючи про обмін посольствами. З молдавського боку послани до запорожців були посланий великий логофет Григор та великий ворник Каласур (с. 19).

Матеріали збірника № 3028 мають неабияку цінність вже самі по собі, оскільки містять нерідко автографи послань визначних політичних діячів Східної та Південно-Східної Європи. Тут є чимало важливого для спеціалістів в галузі палеографії та сфрагістики. Досить згадати наприклад про латиномовний лист з Трансильванії від 22.09.1600 р., завірений 18 (!) печатками (с. 84). Не менш цінним з такої точки зору є і анонімний лист з Криму, писаний кирилицею молдавською мовою, але завірений кримськотатарською печаткою, а на полях містить записи османською мовою (с. 178). Дуже важливим є і лист від 7.07.1600 р., писаний до С. Жолкевського, коронного гетьмана польного. Його автор — сучавський пиркалаб — використав тут українську мову і кириличний шрифт, що зайвий раз доводить великий культурний вплив України на Молдавію (с. 75). Хоча матеріали збірника № 3028 були відомі румунським археографам, починаючи від Гурмузакі і кінчаючи Іліє Корфусом, однак вони видрукували тільки невелику частину збірника, природно привертаючи увагу до тих даних, що стосувалися історії Молдавії та Валахії. Між тим, інформативні можливості збірника № 3028 значно ширші і це стосується також історії України. Тут містяться дані щодо походів запорожців на Молдавію після загибелі Івана Підкови у 1578 р., причому називаються конкретні міста України, звідки козаки стягувалися для цього. Є дані і про контакти запорожців з Австрійською імперією Габсбургів, котрі, виявляється, мали місце і після придушення повстання К. Косинського та С. Наливайка. Цього разу козаки, правильніше мабуть, їх частина, підтримували Михая Хороброго, господаря Молдавії та Валахії, і разом з ним нібито присягали імператору Максиміліану. У документах збірника № 3028 знаходимо інформацію

і про боротьбу запорожців проти Османської імперії, Кримського ханства і ногайських орд, про українсько-молдавську торгівлю. Лист молдавського господаря Г. Стефана, який прийшов до влади, скинувши В. Лупу — тестя Тимоша Хмельницького (1653 р.), подає додаткові свідчення про облогу Сучави і загибель в обложеному місті Т. Хмельницького.

Слід відзначити, що майже всі наведені нижче документи були створені представниками панівної верхівки Речі Посполитої, Османської імперії, придунайських держав, котрі вороже ставилися до козацтва, вороже та упереджено характеризували його дії, що відбилося навіть у вживаній ними брутальній термінології (“лотри”, “свавілля”, “плюндрування”, “здох” та ін.).

Враховуючи велике значення матеріалів збірників № 3028 і №3048 з фонду АГАД “Архів Замоїських”, наведемо їх частину нижче у ви-

гляді реєстрів, а в окремих випадках і повністю. Крім того, подаємо у цих додатках і повний текст листа уманського полковника Михайла Ханенка, майбутнього гетьмана Правобережної України у 1669—1674 р.р., що був адресований молдавському господареві Костянтину Щербану. Відомо, що останнього було скинуто з престолу в 1660 р. і Щербан звертався по допомогу до гетьмана Юрія Хмельницького через своїх послів і навіть сам прибув до Корсуня. З наведеного нижче листа випливає, що К. Щербан звертався перед тим і до прикордонних полків Української держави Гетьманщини з проханням про допомогу. Лист Ханенка зберігається в іншому фонді АГАД, а саме: у козацькому відділі фонду “Архів коронний у Варшаві” АГАД.

Сподіваємося, що подані нижче документи придатуться дослідникам при вивченні історії українсько-молдавсько-польських взаємовідносин останньої третини XVI — середини XVII ст.

Додатки

Збірник № 3028

№ 1

1578, липня 8.— Під Яссами у двох милях від міста.— Лист Петра, господаря Молдавії, до короля Стефана Баторія.

Мова йде про Тарановського — посла Речі Посполитої до Османської імперії. Повідомляється, що разом з Тарановським, який повертається до Польщі, їдуть турецький і татарський послы (с. 7).

№ 2

1578, вересня 19.— Ясси.— Лист Петра, господаря Молдавії, до короля Стефана Баторія.

“...до нас дійшла певна новина від наших людей, що ці козацькі лотри з цим лотром Костянтином без сумніву збиралися біля Пробилого і дали голос про себе, що без жодного затримання хочуть напасти на нашу землю. До цих лотрів з міст пограничних з нашим кордоном, як от з Бару, з Винниці, з Немирова, з Білої Церкви, з Канева, з Черкас, з Брацлава і з їх держав, як ми довідалися, чимало йде до цих (вищезгаданих) лотрів. Цьому ми теж дивуємося, що ваша королівська мосць, посилаючи комісарів вашої королівської мосці, не може їх у тому лотровстві приборкати в землі вашої королівської мосці, бо ваша королівська мосць з людьми з інших земель маєте статечний мир з усіх боків... Зволь ваша королівська мосць бути нам милостивим помічником у приборканні цього свавільного лотровства...” (с. 9).

№ 3

1590, лютого 28.— Ясси.— Лист молдавського господаря до короля Сигізмунда III.

Йдеться про повстання в Молдавії (с. 11).

№ 4

1597, грудня 15.— Ясси.— Лист молдавського господаря Єремії Могили до короля Сигізмунда III.

Відомість про татарського хана, який виступив на війну, але повернувся від Очакова до своєї столиці. Тепер він знову хоче виступити. Посилаю коронному гетьману копію листа хана, який він до нас писав (с. 27).

№ 5

1600(?).— Лист молдавського господаря Єремії Могили(?) та молдавських бояр до короля Сигізмунда III.

Мова йде про дії Михая Хороброго і про новий напад козаків на Поділля. Михайл “веде переговори про порозуміння з Москвою, з козаками, з ними ж і з іншими Максиміліанові присяг допомагати йому, поки вистачить його життя...; з іншого боку, з Семигородською та Валаською землею піддається під ласку турецького султана і просить про прапор, щоб їхати його васалу греку на Молдавську державу (панувати)...” (с. 150).

№ 6

1600(?).— Лист Григорія Сапашовича(?) до Єремії Могили.

Мова йде про замисли Михая Хороброго. На Сороки він посилає 20 тис. війська, а нам з 10 тис. йти на Хотин. Послав Баба Новака з 20 тис. на Чернівці і повинен з'їхатися з цими людьми у Чернівцях (с. 152).

№ 7

1600.— Лист невідомого до короля Сигізмунда III.

Мова йде про дії Михая Хороброго. Михайл знаходиться в Яссах. “У цих львівських купців понад мито він забрав різних матерій на понад десять сот золотих. А цих купців не було більше, ніж сім возів. Потім він наказав купцям йти до Семигородської землі із собою, але йому було сказано, що ті вози є такими великими й тяжкими, що через ті гори їм тяжко буде перейти” (с. 156).

№ 8

1602, лютого 26.— Лист М. Собеського, люблінського воєводи, до молдавського господаря Єремії Могили.

“Ми наказали Україні бути напоготови” (с. 101).

№ 9

1602(?).— Лист молдавського господаря Єремії Могили до Сигізмунда III.

Хан повернувся, заночував коло Білгорода вище маяка над озером Кручинап. Вчора, у п'ятницю, мав прийти до Тягині і вже можна бачити вогні його орди (с. 112).

№ 10

1598, липня 10.— Ягорлик.— Лист великого ворника Молдавії до кам'янецького старости Яна Потоцького.

Хан вирушив до Смелі (Smieli). Свавільні козацькі люди прийшли до нас 7 липня у вівторок, а в середу вони стали табором до битви. Ми їм потужно боронили переправ, вони не могли ніяк нас перемогти, бо ми мали на них пильне око. Вони послали до нас тричі із листами, просячи про вільну переправу, але не отримали бажаної відповіді. Козаків стали бити на зворотному шляху під час переправи через Дністер, тоді вони стали просити про милосердя, бо вони вже поверталися, скарбів не взяли... Все спаливши, вони пішли до Бугу... (с. 33)

№ 11

1599, квітня 23.— Сучава.— Лист молдавського господаря Єремії Могили до короля Сигізмунда III.

Люди валаського господаря розбили караван купців з Речі Посполитої, насамперед зі Львова, котрий повертався з Туреччини. Тоді постраждали й молдавські купці, котрі йшли до Речі Посполитої (с. 57).

№ 12

1600, липня 17.— Сучава.— Лист невідомого до невідомого.

Пише сучавський пиркалаб, що на кордонах чиняться шкоди “від невідомих лотрів” (с.77).

№ 13

1628, квітня 12(2).— Ясси.— Лист молдавського господаря Мирона Барнавського до серадського каштеляна.

Мова йде про дії Туреччини та ногайських орд, про Кантемир-мурзу, вожда білгородської орди.

Молдавський господар просить, щоб король Сигізмунд III змусив козаків припинити походи на Чорне море, як от тепер, коли “вийшло їх човнів немало на море і ця (відомість) непохибна. Про це я маю достовірну відомість як від силістрійського паші, так теж і з інших джерел...” Таки дії козаків шкідливі і мені.

№ 14

1633.— Лист турецького восначальника Абази-паші до Сулішевського, представника дипломатичного корпусу Речі Посполитої.

Козацьке свавілля вчинило шкоди Туреччині.

№ 15

1652, вересня 28(18).— Сучава.— Лист молдавського господаря Георгія Стефана до коронного гетьмана.

Було Тимоша Хмельницького “з гармати в ногу поранено, котрий до третього дня здох. Чернь з полковниками і сотниками ще в облозі тримаю, відмовившись від штурмів, котрі завдають втрат в людях...”, але їм докучає голод... Маю своїх посланців у Криму та Буджаку, котрі повернуться і принесуть інформацію, але без сумніву, що Буджацька орда досі тихо сидить. Від моїх пиркалабів з Галацу прийшла відомість, що посланці валаського господаря вернулися з татарами з Криму. Вони сказали, що Хмельницький послав своїх послів до хана, палко прохав про підмогу для того, щоб міг послати на відсіч до Молдавії для свого сина. Але хан (Іслам-Грей III) відповів, що син Хмельницького без його дозволу посміє напасти на Молдавську державу, через що не тільки допомогу, але й жодної живої душі не дам йому. Тому не думаю, щоб орди мали б вертисся до Молдавії (с. 120—121).

№ 16

1676, травня 25.— Бухарест.— Лист Йона Дуки, валаського господаря, до короля Речі Посполитої Яна III Собеського.

Отримано листа від нашого шляхтича, котрого було послано до вашої королівської мості. Другий лист отримано від шляхтича й дворянина вашої королівської мості Яна Карвовського, подільського чашника.

Мова йде про зносини з Туреччиною, про листи до візиря Кехай-паші, до сераскера Ібрахім-паші (с. 124—126).

№ 17

1676, червня 3.— Ясси.— Лист Антона Русета, молдавського господаря, до Яна III.

Отримали мандат Ібрахім-паші, щоб посла від вашої королівської мості, який знаходиться у Валаській землі, відправив на кордон з Річчю Посполитою (с. 128).

№ 18

1681, жовтня 5 (вересня 25).— Ясси.— Лист великого логофета Молдавії Мирона Костина до короля Яна III Собеського.

“Найясніший милостивий королю,
пане, пане мій милостивий!

Коли господар його мость свій значний поклон віддав через мого сина перед величністю вашої королівської мості, я самого себе і свого сина з вірним зичливим підданством моїм кидаю під ноги вашої королівської мості, мого милостивого пана, зичачи від Найвищого Бога, аби вашу королівську мость, мого милостивого пана, Він зволив завжди зберігати у довголітньому доброму здоров'ї і щасливому пануванні. При цих моїх понижених словах падаю до ніг вашої королівської мості, мого милостивого пана.

25 вересня 1681. З Ясс.

Вашої королівської мості, мого милостивого пана, вірний і понижений слуга Мирон Костин,
логофет землі Молдавської.”

Адреса: “Найяснішому і непереможному масстату Королівства Польського, пану, пану моєму милостивому.”

(АГАД.— Ф. “Архів Замойських”.— № 3028.— с. 131.— Оригінал, завірений печаткою М. Костина).

* * *

Збірник № 3048

Регести універсалів та листів короля Речі Посполитої Сигізмунда III

* * *

1594, жовтня 3.— Універсал.

Йдеться про небезпеку з боку мусульман. Хан, повертаючись зі своїм військом з Угорщини, задумав пройти через нашу державу. Необхідно зібрати війська, щоб не допустити цього.

* * *

1595, квітня 17.— Універсал.

Хан вже вдерся. Війська наші збираються, але шкода чекати хана вдома, треба швидше давати йому відсіч.

* * *

1596, січня 23.— Універсал.

На Україні свавілля не задовільнилося своїми злочинами. Тепер свавільники йдуть в наступ, міста, містечка, численні шляхетські будинки беруть, плюндрують, палять, чинять незліченні кривди. Ми писали до панів гетьманів, щоб вони виступили проти них з військом, як проти ворогів, бо загроза від сваволі дружинам і дітям нашим.

1596, лютого 16.— Універсал.

Через поширення українної сваволі треба приборкати її в містах і містечках.

1596, жовтня 1.— Універсал.

Київське восводство не віддало грека Даскала Никифора. Наказую, щоб ти їхав до Київського восводства, взяв грека і привів до нашого табору.

1597, квітня 15.— Універсал.

Наказуємо, щоб ніхто не наважувався йти на цю Україну, з'єднувати на Низу якихось свавільних людей. Наказуємо старшим та урядникам, щоб вони карали порушників.

1598, квітня 17.— Універсал.

Мова йде про Дзяк (Дзян) Ахмед Челебі. З ним до Туреччини послано Н. Коссаковського.

1599, травня 23.— Лист Сигізмунда III до валаського господаря Михая.

Наші купці йшли з Туреччини. На них було вчинено напад, декого вбили, пограбували їхні товари. Це дивно, бо з давніх часів був вільний прохід по тих місцях. Вимагаємо знайти винних і покарати.

В нашій землі є люди, котрі без нашого дозволу чинять бунти, що діється супроти гідності й зверхності нашої.

1599, травня 24.— Лист Сигізмунда III до того ж (?).

Чиниться свавілля козацьке та українських людей. Ми не можемо більше терпіти свавілля, яке чиниться в наших землях та державах. Свавільники часто нападали на сусідні держави, як от тепер, про що маємо інформацію. Вони збираються чи вже зібралися пройти через Молдавську землю до Валахії проти турків, але ж тепер мир з Туреччиною. Я наказав старшим, щоб вони громили козаків.

1600, січня 26.— Лист Сигізмунда III до українських старост.

Нам дають знати, що Михайл “посилав до козаків одного поляка, а другого — якогось серба, закликаючи козаків, щоб (вони), коли він піде до Молдавської землі, теж йшли до нього, в тил нашому війську”. Бачучи це і запобігаючи таким злим і шкідливим радам і бунтам Михая, доручаємо вашим мостям з'єднатися з іншими старостами, до котрих ми теж напишемо, щоб вони “не допускали козакам виконувати цього підприємства, йти до Молдавської землі, але відірвали їх від цього (наміру), навіть і дали їм і битву”.

1600, лютого 19.— Варшава.— Лист Сигізмунда III до невідомого.

Цю козацьку роту, на котру даний був і лист приповідний, посиласмо для потреби до Інфляндії.

1602, червня 13.— Краків.— Лист Сигізмунда III до Потоцького.

У Семигороді бунти. “Марко, якийсь молдаванин, ще біля Угорських гір біля нашого кордону, маючи з собою чимало людей, десь до десятка тисяч, очевидно хотів пройти до тих земель, а наші сили розірвати тоді війною.

1604, січень.— Універсал Сигізмунда III на сеймики перед сеймом, призначеним на 22.I.1604 р.

“в державах його королівської мості показався якийсь Димитр, московської нації, нібито син Івана Васильовича, великого князя московського..., брат Федора, недавно померлого. Його королівська мость розуміє, що ви вже у більшості своїй чули про нього. Той подає, що мав бути вбитим ще малим з чийогось наказу, але завдяки своєму лікарю був врятований від смерті.

Щодо нього важко мати певність, але з другого боку є й схоже на правду”. Король перестерігає, щоб не діялось у зв'язку з цим нічого шкідливого для Речі Посполитої.

1617, серпня 31.— Універсал Сигізмунда III.

Йдеться про похід королевича Владислава на Москву, вчинений з дозволу короля. Московська земля йому присягла. Владислав став на московських кордонах з військом. Але свавільні люди, різні козаки й інші такі ж, зібравшись у громади, звикли без наказу нашого й без листів наших приповідних або ж листів наших гетьманів входити до Московської землі і плюндрувати її, пустошити, брати московських людей у полон. Щоб не допустити цього, щоб таке не діялось під час походу до Москви нашого сина королевича Владислава, забороняємо таке чинити.

Універсали й листи короля Владислава IV.

1635, березень.— Варшава.— Лист Владислава IV до Олександра Зборовського і Станіслава Вельгопольського(?).

Ми вчинили декларацію щодо потреб львівських вірмен під час нашого перебування у Львові. Не бажаючи, щоб люди вірменської релігії залишалися без своєї церкви і набоженства, щоб згаданим вірменам для спокійного уживання і відправи набоженства дали монастир Діви Марії і капеллу Святого Якова, що знаходяться на краківському передмісті.

1635, грудня 24.— Лист Владислава IV до “владики вірменської релігії”.

Після нашої коронації нагадуєш листами, щоб я “з вірменською нацією лагідно поведився, особливо з тими, котрі не є в унії”, щоб не забороняв їм набоженства. Я дав універсал на спокійне набоженство. Мова йде про монастир з капеллою Святого Якова, про млинок Томашівський, котрий надається вірменському шпиталю для утримання вбогих, на що й дано підтвердження.

1639, квітня 30.— Лист Владислава IV до С. Конєцпольського(?), великого гетьмана коронного.

Мова йде про чергу денну сейма, про необхідність ґрунтовного підтвердження козацької комісії, “також Кодак потребує докінчення і забезпечення гарнізоном... і босприпсами”.

1640, лютого 6.— Варшава.— Лист Владислава IV до того ж.

Ваша милість писав щодо Бандиса, котрого вербують до Франції. Він би дав схилити себе піти на ту війну, аби лиш мав якусь купу людей, котра б могла б відповідати його

репутації. Думаємо, що він зичить собі індигенату (тобто надання шляхетства.— Ю. М.), щоб легко 3000 кирасирів набрав; про це він і перед нами, готуючись (?) до турецької війни, згадував. Напиши ваша мосьть про це свою думку.

Тут і трьох козаків від вашої милості віддали (мені), які очевидно добре море знають. Що з ними вчинити, напиши теж. Старший (Війська Запорозького) про те пише, що перед святками вони могли б виставити 3000 чоловік, котрі б до цієї війни в один момент були готові.

* * *

1640, липня 12.— Лист Владислава IV до литовського канцлера Альбрехта Станіслава Радзівілла.

Турецький султан, дізнавшись про нашу підготовку до війни, про козацький похід, а козаків нібито 40 000 мало вийти в море, наказав підготуватися до війни проти нас.

* * *

1640, серпень.— Варшава.— Лист Владислава IV до С. Конєцпольського(?).

Зле, що бусурманин переміг, а Речі Посполитій заподіяна шкода “через розгром цієї громадки козацьких людей, котрі так марно загинули через свій непослух”.

* * *

1643, липня 26.— Лист Владислава IV до С. Конєцпольського.

Мова йде про Павла Янчі, котрий перебуває при королівському дворі вже кілька років. Він хотів здобути доброї слави, хотів, щоб “щонайкращих циган зібравши, вийти з ними за узгодженням і дозволом вашої милості в Дикі Поля і там, якщо буде така okazія, спромогтися здобути перемогу над ворогом”. Ми схвалюєм його замисл і просимо його підтримати. Далі мова йде про р. Трубіж, про кордони з Московською державою.

(АГАД.— Ф. “Архів Замойських”. № 3048.— Оригінали.— с. 70—80, 100, 102, 104, 115, 116, 164, 166, 182, 224, 283, 316—323, 338; 454, 462—463, 481, 484—485, 494, 497, 537).

* * *

1660, грудня 31(21).— Умань.— Лист уманського полковника М. Ханенка до молдавського господаря Костянтина Щербана.

“Ясне вельможний м/и/л/о/стивий господару земель молдавских, мні велце м/ило/с/твивий п/а/не й добродію!

Не могучи никого иншого свідком поставити, кром единого во Троици Б/о/га, котрий Сам сумління мое видит, жебым рад з дорогою д/у/шею моюю вел/икою/ вашою гос/по/д/а/р/с/кой м/и/л/о/сти, як найліпшею при щирости моею услужити. Тилко ж можность моя, на якую бы годину того потреба, не может выстатчити. З яких мір, так розумію, же пан Остафий Астоматій вашою г/осу/д/а/р/ской м/и/л/о/сти во всем статечне юж виповідил. Еднак я, не устаючи в моею зчливости, стараючися о добром вашою г/осу/д/а/р/ской м/и/л/ости/, виправилем его м/и/л/о/сть/ п/ана Лесницкого до Чигирина, упросивши его, абы счирого странья около того приложил, где и сам не на забавне, дай Б/о/г, на завтрий ден Рождества Христова не к воли чому иншому, але к воли тому самому, жебым могл шо добре в/ашою/ м/ило/с/ти/ п/а/ну, справити. Побегу спішне до его м/и/л/о/сти/ п/а/на гетмана, с котрим иле ми способов будет ставати и сил, буду я о потребах вел/икою/ вашей г/о/с/по/д/а/р/ской м/и/л/ости/ умовляти. Поволност при том щирих услуг моих в милостивую ласку в/ашей/ м/и/л/ости/, м/оего/ м/и/л/о/стивого/ п/а/на, яко найпилней залецаю.

Дан в Умани 21 декаврия 1660 року.

Велможности вашей г/осу/д/а/р/ской м/и/л/о/сти всего добра зич/ливий/ пр/ия/тел и поволний слуга Михайло Ханенко, полковник его к/оролевской/ м/и/л/о/с/ти/ Войск Запор/озких/ уманский.”

(АГАД.— Ф. “Архів коронний у Варшаві”.— Відділ козацький.— № 42/77.— Оригінал, завірений печаткою, яка погано збереглася. Адреса: “Ясне велможному а мні велце м/и/л/о/стивому п/а/ну и добродієви его м/и/л/ости п/а/ну г/о/с/по/ди/н/у/ Костянтину Щербанови, воеводі и г/о/с/по/д/а/рови земель молдавских пилно належит”).